

Секція:
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ:
АКСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Валерій ПАВЛОВ

*Кандидат філософських наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
Київ, Україна
vpavlov52@gmail.com*

**ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ДОСЯГНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ
ЧИ ПРОБЛЕМА**

Стратегічна спрямованість функціонування суспільства має прогресивний характер. З ранніх етапів свого функціонування і до сьогоднішнього дня воно постійно продукує нові знання та технології, покликані збільшити незалежність людей від довкілля, розширити коло їх свободи, покращити якість життя, посилити фізичний та інтелектуальний потенціал. І хоча розвиток соціуму позбавлений лінійної динаміки (у ньому нерідко мають місце регресивні тенденції, прогрес в одних сферах відбувається паралельно з регресом в інших), у цілому цей процес супроводжується постійним технологічним зростанням, яке дає можливість звільняти людину від обов'язків та функцій, які ще не так давно були для неї обов'язковими і звичними. Від використання вогню для приготування їжі та створення примітивних знарядь праці, застосування звичайної пари в різних механізмах у промисловому виробництві і транспорті, максимально широкого використання електроенергії, ствердження цифрових технологій зберігання і передачі інформації – до спроб перекладання на електронно-обчислювальну машину функцій людського мозку (продукування того, що в сучасній літературі називають штучним інтелектом). Таким є довгий і тернистий шлях людських намагань полегшити собі життя, передати техніці обов'язки та функції, які традиційно вважались безпосередньо людськими.

Кожне значиме відкриття у науці та прорив у технології традиційно сприймається людьми як новий ступінь в освоєнні довкілля і занурення у невідому раніше сферу його функціонування. Так було при відкритті елементарних частин, явища радіації, механізмів біологічної спадковості, першого польоту людини у космос, клонування живих організмів та ін. Хоча штучний інтелект – одна із складових цього переліку, дане утворення у вищій

мірі *неординарне*. Воно *принципово відрізняється* від всього, чого досягло людство у минулому.

Справа у тому, що йдеться по свідому *передачу* людиною однієї з своїх сутнісних сил – продукування інформації та оперування нею – утворенню, що *не є людиною*. Ще одну сутнісну силу – створення знарядь праці/виробництва – людина досить давно «дозволила» ефективно використовувати техніці. Правда, не варто забувати, що сама техніка – продукт людської діяльності. Щодо штучного інтелекту, то тут ситуація зовсім інша. Те, що у філософській літературі називається відчуженням, в контексті штучного інтелекту отримало не існуючий раніше статус: інформація функціонує як самостійне, значною мірою незалежне від людини утворення, яке пропонує їй ті, чи інші варіанти поведінки.

Штучний інтелект – безлике утворення, що не має форми, змісту у традиційному розумінні слова, невідомо де і як існує (існування позбавлене тут звичної традиційності). Єдине, що очевидне, – це утворення пов'язане з функціонуванням електронно-обчислювальної техніки, зрозумілим проявом якої для всіх виступає комп'ютер. Крім того, воно передбачає наявність інформації. *Поза інформацією говорити про штучний інтелект не можна.*

Штучний інтелект – умовна назва того, де на основі відповідного програмного забезпечення функціонує інформація, яка обробляється, аналізується і синтезується не людиною. З нею виконуються операції, які можливі відповідно до означеного програмного забезпечення та потенціалу техніки, куди ця інформація завантажена. Це безликий «суб'єкт», створений, краще сказати: придуманий людиною, від якого вона очікує допомоги у самих різноманітних ситуаціях, коли рішення, дії, вчинки зумовлюється ефективністю використання інформації та швидкістю її обробки. І він цю допомогу їй надає у безлічі сфер: прогноз погоди, діагноз хвороб, складні математичні обчислення, рекомендації щодо прийняття тих чи інших рішень та оцінка їх можливих наслідків, підготовка текстових матеріалів та ін. По мірі вдосконалення штучного інтелекту його можливості постійно зростають.

З одного боку, це добре, з другого – породжує тривогу. Штучний інтелект у тому вигляді, як він існує тепер, хоч і окреме утворення (специфічний прояв дійсності), але створене людиною. Його «суб'єктивність» у вищій мірі відносна. *Це квазісуб'єктивність*. При цьому соціум все більше і більше використовує можливості цього утворення і тим самим якоюсь мірою піднімає до рівня того, чий рекомендації нерідко враховує у своїх діях. Тим самим надає йому не лише легітимності, а й *статусу сторони* в рамках конкретних дискурсів («порадимося з штучним інтелектом», «вислухаємо його позицію»).

Без сумніву, це значно полегшує людям прийняття рішень. В той же час понижує їх критичність та відповідальність.

Штучний інтелект – це водночас і знаряддя в руках людей, і особливий *прояв інобуття їх свідомості*. Надто важливо, щоб це інобуття не вийшло з-під контролю і не почало нав'язувати людям свої наративи. Йдеться не про т. з. повстання машин, яке у різних варіаціях представлене у фантастичній літературі, а про все зростаючу залежність людей від можливостей штучного інтелекту і поступову втрату бажання самотійно приймати рішення, все більше покладатись на його рекомендації та висновки. Крім того, завжди будуть індивіди і соціальні групи, які намагатимуться можливості штучного інтелекту використовувати у власних корисних цілях.

Є ще один важливий момент. Потенціал штучного інтелекту значний (і він, зрозуміло, буде зростати): створення музики; підготовка сценаріїв для кінофільмів; написання віршів, прози, художніх полотен; підготовка дисертацій; електронне відтворення людського тіла, включаючи обличчя та голос людини тощо. Наслідок всього цього — *знеособлення* суспільності та індивідуальності, мінімізація емоційності, психологічної наповненості середовища людського буття. Досконалі і водночас нежиттєві пейзажі природи; сухий «електронний» голос віртуального диктора, позбавлений теплоти і душевності; морські хвилі, що набігають на берег, але не заохочують зануритись у них; фото красиво оформленої книги, яка більше підходить для реклами інтер'єру, а не для читання – далеко не повний перелік того, як штучний інтелект продукує важливе та цікаве, але позбавлене природності. *Він фіксує, констатує, але не переживає, не хвилюється з приводу того, що пропонує. До того ж позбавлений саморефлексії*. М'якко говорячи, не зовсім комфортно, коли на екрані телевізора чи монітора комп'ютера бачиш красивого ведучого, який висловлює розумні думки, а ти розумієш, що це не жива людина, а образ, синтезований штучним інтелектом і голос цей не хвилює струни твоєї душі. Все надто правильне, вивірене, алгоритмічно досконале, але не рідне, не близьке. Мимоволі складається враження, що до тебе звертаються із «задзеркалля», з іншого, не твого світу. І як тут не згадати Антуана де Сент-Екзюпері, що найбільша радість – радість людського спілкування.

Тепер щодо самої назви «штучний інтелект». Все штучне (не в розумінні разове, одиничне) – те, що виникло, з'явилося не природним шляхом, не в процесі закономірної еволюції, об'єктивно, а цілеспрямовано створене людиною (зеленого кольору «трава», вироблена на основі спеціальних хімічних технологій; різноманітні тканини, в яких відсутні природні складники; асфальтове покриття дороги; хрусталик ока, що допомагає покращити зір, штучна мова, наприклад, есперанто, та ін.). З терміном «інтелект» ситуація

значно складніша. Він не так часто використовується в різних мовах світу, у т. ч. українській, і має розмитий, доволі нечіткий зміст.

Можна виділити такі основні варіанти трактування інтелекту:

- особливий прояв психіки;
- обсяг знань, якими володіє людина;
- її здатність здійснювати різноманітні логічні операції;
- рівень розвитку у індивіда абстрактного мислення;
- показник міри активності свідомості;
- протилежність волі і емоцій та ін.

Найчастіше поняття «інтелект» вживають для позначення ступеня розвитку свідомості суб'єкта, її змістовної наповненості та вміння оперувати існуючими знаннями (наприклад, людина з високим/низьким/примітивним інтелектом). *Інтелект – показник міри інформаційного багатства свідомості та вміння цим багатством користуватись.*

Методологічна засада розуміння феномену «інтелект» – розрізнення двох рівнів функціонування свідомості: розсудку і розуму. Не вдаючись у деталі, підкреслю, що інтелект – прояв розуму. Використання цього поняття доречне, коли йдеться про функціонування розуму, його можливості. Існує достатньо підстав для твердження, що інтелект – це інтегрований прояв свідомості і мислення людини у контексті їх змісту та активності. На мій погляд, це інтеграція щонайменше таких складових:

- знання, якими володіє людина;
- вміння ефективно ними користуватись і отримувати нові знання;
- ступінь розвитку абстрактного мислення;
- здатність мислити логічно (несуперечливо);
- здатність приймати адекватні рішення у непростих ситуаціях, в т. ч. позбавлених алгоритмічності, і швидко пристосовуватись до нових ситуацій;
- стійкість уваги.

Виходячи із сказаного, можна дати таке визначення штучного інтелекту: *це спродуковане людиною функціонування інтелекту поза нею, на основі носіїв, що мають небіологічну природу (ЕОМ, комп'ютери, системи зв'язку, карти пам'яті тощо).*

Сам термін «штучний інтелект» з'явився не так давно – на початку другої половини ХХ ст. Його конституювання відбулось в рамках наукового семінару, який відбувся влітку 1956 року в США у м. ГанOVERі в Дартмутському коледжі, на якому обговорювались питання моделювання за допомогою обчислювальних машин процесів людського мислення. Термін швидко набув статусу невід'ємної складової мовної культури на всіх континентах.